

Franc Škerlec-Vičanski 1869–1931

Pred tridesetimi leti sem odstranil leseni vratni podboj v stari hiši pradedu in na notranji strani je bilo s svinčnikom napisano: »60 let star takrat, ko sem to delal, oziroma popravil te vrata in vse, ki je tukaj v zvezji. Zdaj pa počivam v zemlji. Kdor bode to prebral. Moli za menoj!«

To je zapisal Franc Škerlec Vičanski, dve leti pred smrtjo pri prenovi stanovanjske hiše v Vičancih.

Že kot otroci in tudi pozneje smo veliko slišali o pradedu. V isti hiši, le slab kilometer od nas, je bila domačija babice, mati smo ji rekli. Ob hiši smo imeli njivo, v njej pa so stanovale štiri neporočene babičine sestre, vse že precej v letih, zato smo jim večkrat kaj pomagali. Ker sem razmere pri hiši dobro poznal, sem pomagal tudi pri različnih popravilih; nekaj je bilo tudi

Pradetek Franc Škerlec s hčerko Matildo, svojo babico. Fotografija nakazuje tudi na to, da so se z uporabo umetnih gnojil pridelki bistveno spremenili.

dotrajano in tisto smo v celoti odstranili. Kar je bilo treba, smo obnovili in danes je tu dom moje družine.

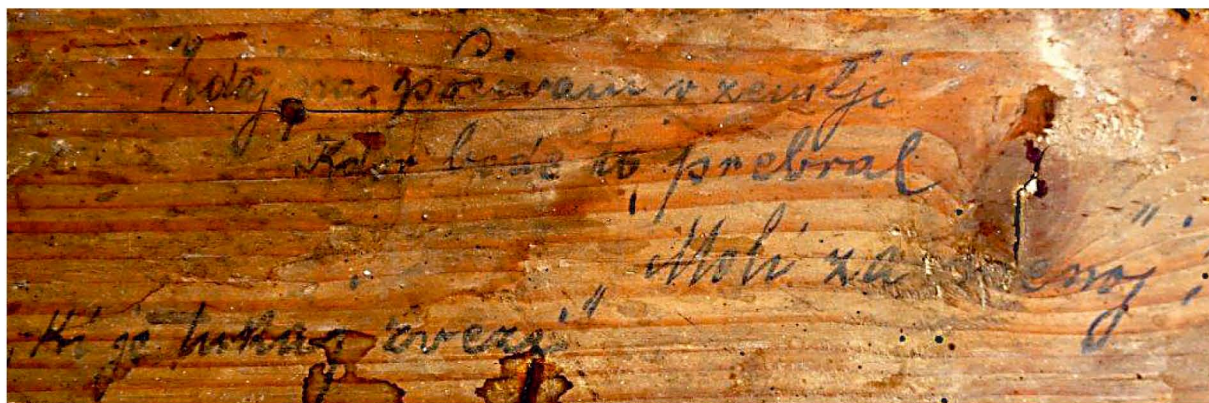

Foto: Ciril Ambrož

Duh in delo pradedu, ki je umrl devetindvajset let pred mojim rojstvom, želim osvežiti, osvetliti in ga pustiti zanamcem. Sedemnajst pravnukov nas je in rod se širi, čeprav ni nobenega Škerleca več, saj je zadnji s tem priimkom, Albin Škerlec, umrl leta 1994.

Življenje Franca Škerleca se je začelo v Savcih 24. 10. 1869. Osnovno šolo je obiskoval pri Sv. Tomažu in tri gimnazije na Ptujju. To mu je dalo popotnico na širši pogled na svet in večjo pridobitev znanja. Okoli leta 1890 je že kupil manjšo kmetijo v Vičancih in si že mlad ustvaril družino, ki se je hitro in obilno večala vse do leta 1905. Prva se je rodila Marija (1891–1979), zatem Franc (1893–1922), sledili so Matilda (1895–1987), Ana (1897–1993), Ivan (1898–1982), Kristina (1900–1991), Alojzija (1902–1989), Karel (1903–1945) in kot zadnja Albina (1905–1987). Velika družina, vendar malo potomcev, saj so štiri hčerke ostale neporočene doma, sinovi pa niso imeli potomcev.

¹ Ciril Ambrož, Francev pravnuk, ljubiteljski fotograf, Vičanci.

Najstarejši sin Franc je bil žandar in ga je kmalu po poroki ustrelil v Mariboru neki tolovaj, ki ga je lovil. Pokopan je v Framu. Sin Ivan je bil podkovski mojster v stari jugoslovanski vojski, poročen je bil v Ortneku in je pokopan pri Velikih Poljanah. Karel je bil mesar, mesnico je imel na Ptuju, vendar je umrl precej mlad za rakom. Poročili sta se le Matilda, moja babica, in Alojzija. Toliko o potomcih, da lažje spoznamo nekoč tako veliko družino.

Franc Škerlec je že kmalu pokazal spretnost in znanje, ki ga je iskal povsod, ga znal vnovčiti in nadgrajevati s svojimi spoznanji in znanji. Spretno je gradil, trgoval, kmetoval in ob vsem še učil druge. Pridobljenega znanja in izkušenj ni skrival in z njimi skoparil, saj je sokrajanom pisal prošnje in razne dokumente, ob vsem pa jim je tudi svetoval. Kmalu je začel gradnjo za tisti čas izjemno sodobnih gospodarskih poslopij. Že v začetku stoletja je uporabil beton. Najprej v temeljih gospodarskih poslopij, za gnojišče, gnojno jamo, za cisterno za vodo, za klet v gospodarskem poslopiju, za klet pod hišo, kjer so betonske stene debele več kot pol metra, in tudi stropi nad kletjo so betonirani.

Betonirana so bila vsa stopnišče ob hiši in v kleti, prav tako tudi filter v mlaki. Cement in ves gradbeni material, ki ga je bilo treba kupiti v predvojnem času, med vojno in še po vojni, ni bil lahko dosegljiv, saj so bile to strateške surovine in zato je bila nabava težka ali celo nemogoča. Težavni in dolgi so bili tudi transporti. Vsa gospodarska poslopja so bila butana, ilovico za stene so izkopal za hišo, zato je tam nastala ogromna mlaka, ki je služila za napajanje živine. Mlaka je bila od hleva zelo oddaljena, zato je izdelal do nje vodovod na prosti pad, saj je bilo padca tam okoli dva metra. Voda se je najprej prečistila v peščenem filtru in potem prosto pritekla v hlev, kjer je bila pipa. Hlevi so bili za tisti čas posebni. Betonski temelji so preprečevali, da bi se ilovnate stene navlažile, okna so bila zidana s steklenimi prizmami in se niso odpirala, za prezračevanje pa so skrbeli zračniki v stropu vsakega hleva, ki so se lahko tudi zapirali, posebej v zimskem času, da se ni izgubljalo preveč toplote. Tudi zračniki so bili izolirani in skozi streho speljani na prosto. Stropi so bili dvojni, s toplotno izolacijo iz žagovine. Vsi objekti so bili opremljeni s strelovodi z bakrenimi vodniki, s platino prevlečenimi konicami na vrhu železnih drogov. Vse za dobro počutje živali in lažje delo ljudi.

Stanovanjska hiša je bila zidana in pod prizidkom iz leta 1918 podkletena. Razporeditev prostorov je bila klasična za tisti čas in potrebe. Iz hodnika naravnost je bila kuhinja, ki je bila najprej črna, potem so precej hitro uredili dimnike za štedilnik in krušno peč. Levo je bila prednja hiša, desno pa prva in druga hiška. To sta bili precej veliki prehodni sobi, saj so ju potrebovali za tako številno družino. Na dvorišču pred kuhinjo je bila pokrita veranda, s katere je bilo nekaj stopnic do cisterne za vodo, na njej je bila ročna črpalka. Nadaljevanje stanovanjske hiše proti gospodarskemu poslopiju je bila svinjska kuhinja s straniščem, naprej shramba za zrnje in potem velik skedenj.

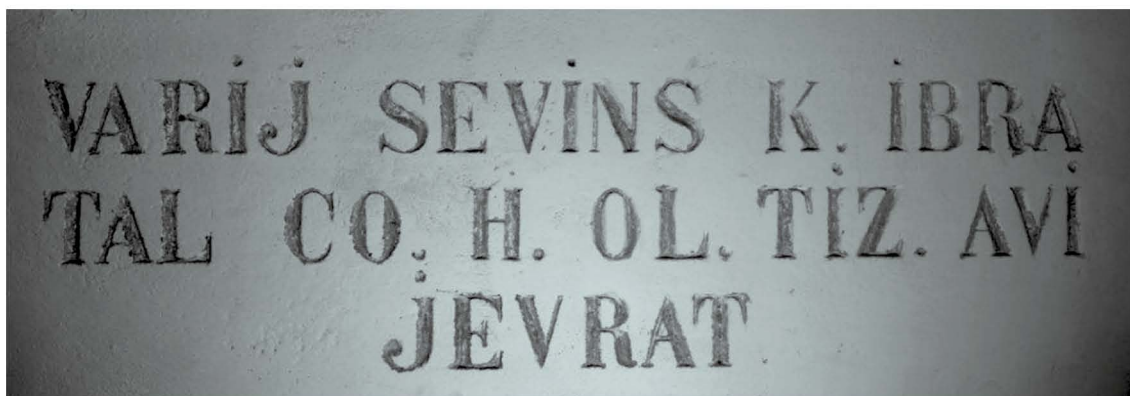
Spredaj, z desne, moja babica Matilda Ambrož, hčerka Franca Škerleca.

Objekti so bili zgrajeni v obliki črke U in obrnjeni proti jugu. Pokriti so bili z opeko, vsi zidovi so bili ometani in lepo pobeljeni. Po smrti Franca Škerleca se je gospodarski napredek na kmetiji ustavil. Štiri hčerke, Marija, Ana, Kristina in Albina, ki so ostale doma, so obdelovale zemljo in za silo vzdrževale objekte, vse do Kristinine smrti leta 1993. Tudi objekti so dotrajali, le nad kletmi v predelanem objektu danes stanuje moja družina.

Stanovanjska hiša je dobila prizidek leta 1918. Foto: Ciril Ambrož.

Še danes se spomnimo napisov, ki so bili v hlevu, v prostorih pred hlevom, v shrambi za orodje, v mlekarni, v kleti in še kje. Napisi so bili vrezani v svež cementni omet ali pa so bili s šablonami napisani na steno. Nekaj napisov: ZAPOVEDANO ŠOLNE SNAŽITI; PREPOVEDANO TOBAK KADITI; DOBRO NAPRAVLJENA VPREŽNA OPRAVA, UBOGI ŽIVINI VELIKO POMAGA; KLAJE BOG NE PUSTI RASTI, DA BI SE Z NJO RAZLAČILO. Posebej zgovoren in poučen je napis, ki ga je kot anagram napisal na steni in je pred vstopom v klet opozarjal: VARIJ SE VINSKI BRAT, ALCOHOL TI ZAVIJE VRAT.

Anagram na steni: VARIJ SE VINSKI BRAT, ALCOHOL TI ZAVIJE VRAT.

Zanimivo pa je, da pri hiši ni bilo vodnjaka. Ne vemo, če so ga kdaj kopali in iskali vodo. Za vse potrebe, razen za pitje, je bila voda iz cisterne, za pitje pa so vedno hodilo po vodo k nekaj sto metrov oddaljenim sosedom. Če sebi ni mogel zagotoviti pitne vode iz pipe, pa je pitno vodo na tak način zagotovil mnogim drugim. Največji je bil vodovod za vas Sodince, v Strjancih je izdelal vodovod za domačijo Janžekovič, v Ključarovcih za domačijo Petek, v Hranjigovcih za kmetijo Krajnc. S te kmetije je tudi zanimiva zgodba. V večini primerov so uporabljali črne železne cevi, Krajnc, ki pa mu je bilo škoda dati nekaj več denarja, se je raje odločil za lončene cevi. Ko je bilo vse izdelano in so vodo spustili v sistem, pa ni nič priteklo, saj se je voda prej porazgubila v cevni stikih. Seveda so jih nato zamenjali. Ker je bil Škerlec »nagajive sorte«, je pri eni od strank, preden so vodo spustili v sistem, odprl pipo v hiši in potem so šli k rezervoarju pri izviro, da še tam odprejo ventil. Potem jih je še nekaj časa zadrževal, in ko so

prišli k hiši, je voda že tekla čez prag.

Sočasno z gradnjo objektov se je povečevala tudi kmetijska dejavnost in s tem tudi potreba po lažjem obdelovanju površin. Franc Škerlec je postal zastopnik čeških kmetijskih strojev znamke JEŽEK. Kupoval je mehanizacijo zase in druge. Pri hiši so imeli železni plug in brane, sejalnico za žito, stroj za čiščenje žita znamke TRIER, travniške brane, gepelj (priprava za vrtenje pogonske gredi, ki jo poganja vprežna živina, npr. pri mlatilnici), pripomočki v mlekarni in še veliko drugih orodij, ki jih ni bilo daleč naokrog.

Skromna zemlja in temu primerni pridelki so se z uporabo umetnih gnojil bistveno spremenili. Kot napreden kmet je izvajal poizkuse z različnimi gnojili in jih predstavljal stroki ter krajanom od blizu in daleč. Posebej veličastno in slovesno je bilo na velikem shodu ob domačiji v Vičancih.

Skromna zemlja in temu primerni pridelki so se z uporabo umetnih gnojil bistveno spremenili.

V Seneškem Vrhu je zasadil velik vinograd s šmarnico, z jorko in izabelo. Velikokrat sem bil na trgatvi in na »prešanju« na naši preši na Seniku. Tudi vinograd je bil sodobno zasnovan in obdelan, z »grabicami« za manjšo erozijo in lažje obdelovanje.

Kmetija nad dolino Sejanca je dvignjena za nekaj deset metrov. Dolina je bila tedaj zamočvirjena. Povsod so bili travniki polni mahu, šaša in drugih slabih trav, zato se je pri oblasteh zavzemal, da bi dolino meliorirali in odvečno

vodo speljali v potok Sejanca. Škerlec je želel z izsuševanjem izboljšati količino pridelkov in je zato pisal vloge na ustrezne naslove. To je bil nemiren čas pred prvo svetovno vojno in oblasti so s posegom odlašale. Škerlec je bil znan kot vztrajen mož in med vojno mu je uspelo dobiti za delo ruske vojne ujetnike. Zagotoviti je bilo treba le stražo. Nekaj hrane so zagotovile oblasti, nekaj pa domačini. Ujetniki so čez dan kopali jarke in polagali luknjičaste lončene cevi in jih zasipavali z gramozom, ponoči pa so spali v gospodarskem poslopju. Stražili so jih domačini iz vasi. Za enega je bila straža usodna, saj je na straži sede zaspal, se naslonil na puško in sprožil. Oblasti so ugotovile, da je bila nesreča.

Franc Škerlec je vsa leta vzrejal lepo živino in na veliko sadjaril s pomočjo svoje družine. Okrog hiše je bil velik sadovnjak, okoli vrta in ob hiši brajde, blizu hiše še manjši vinograd šmarnice, čeprav je bil za trto precej nizek teren. Ob vsem pa je za druge in za prodajo gojil tudi sadne divjake. Zanimiva je izkušnja strica in tete (vnuka), ki sta dedku pomagala puliti divjake. Ko so končali, je vzel šibo in oba sta jih dobila po riti. Ob njunem začudenju, zakaj ju je natepel, jima je rekel: »Da si bosta zapomnila, kdaj smo to delali.«

Tudi na energetskega področju je moj praded gledal v prihodnost. Električna je bila seveda v tistih časih še precej oddaljena od Vičancev, vodni mlinci so bili spodaj v dolini, vetrovi pa so pihali dovolj pogosto, da bi lahko bili v pomoč pri pogonu mlina na veter. V Dresdnu si je naročil načrte za njegovo izvedbo. Zakaj do njegove izvedbe ni prišlo, mi ni znano, ostal je načrt in z njim smel pogled naprej, a žal večina ljudi takrat ni tako napredno razmišljala. Veliko znanj, spoznanj in izkušenj, ki jih je pridobil in jih delil z drugimi, je zapisal v kmetijski učbenik, ki ga je dal nadučitelju Cvetku, da bi uredil tisk in poskrbel za njegovo izdajo. Na nesrečo sta oba hitro umrla in do tega ni prišlo.

Otroci smo velikokrat poslušali o dogodivščinah pradedov in sovaščanov. Tako smo od prednikov izvedeli za hudo točo, ki je klestila leta 1904 vse od Pohorja do Balatona. Škerlec je takoj obvestil deželnega glavarja, poslanca in Štajersko deželno kmetijsko družbo. Že čez dva dni se je v dolino pripeljal črn avtomobil delegacije na ogled katastrofe. Govora je bilo tudi o vaškem siromaku Francu Hojžarju, ki so ga iz Maribora, kjer je bil uspešen in nadarjen študent, a je zbolel in potem ostal brez vsega. Po zakonodaji tistega časa so mladeniči, ki se ni mogel sam preživljati, poslani v občino staršev. Zapovedano je bilo, da morajo revnejši zanj skrbeti en dan, kmetje pa dva do tri dni. Ker pa je govoril le nemško, so se drugi vaščani z njim težko sporazumevali, zato je našel dobrega sogovornika v Škerlecu. Počasi se je naučil tudi domače govorice. Večino časa je bil pri Škerlecu in družini, saj se je tu dobro počutil. Škerleca je spoštoval kot veliko avtoriteto. Umrl je leta 1949 v hiralnici v Muretincih, kjer so ga domači obiskovali do smrti. Oče se še sedaj spomni, kako izredno lepo je praded pisal. Zgodb z njim in o njem je za knjigo, vendar tu sedaj ni prostora za vse.

Znamenje ob cesti v vasi Dobrava.

Priimek Škerlec se je v teh krajih s smrtjo Albina Škerleca iz Savcev končal. Glede priimka moram dodati še to, da je na nagrobniku Franca napisano Škrlec, na nagrobniku žene Jožefe pa Škerlec, kar je pravilno. Verjetno je bila kamnoseška napaka ali pa se je črka e pri zapisovanju izgubila.

Škerlec je prišel v Savce, ko se je Francev oče iz Svetega Tomaža poročil; tam je bil njegov stric cesarsko kraljevi poštar in trgovec. Tudi on je v tem kraju pustil pomembno sled, saj je med drugim zaslužen, da je prišlo do posodobitve ceste Sv. Tomaž–Ormož leta 1881, na kar spominja znamenje ob cesti v vasi Dobrava, malo pred Ormožem.

Oče mi je pripovedoval, da jih je vedno, ko so ormoški mestni veljaki odhajali od njega nazaj v Ormož, pospremil z besedami (ne vemo, ali naglas ali zgolj šepetaje), da se jim naj vsa kola polomijo in da naj se v blatu utopijo. To je v enem od svojih del napisal tudi Franc Ksaver Meško.

Letos mineva sto petdeset let od rojstva Franca Škerleca Vičanskega, zato se mi je zdelo prav, da se ga spomnimo tudi tukaj v Zgodovinskih zapisih. Tisti

napis na podboju vrat, ki je bil skrit toliko let, je ob njegovem velikem delu izpolnil njegovo željo. Njegov spomin živi tudi v zapisani besedi v Slovenskem biografskem leksikonu, kjer je Jakob Richter o njem napisal:

Slovenski biografski leksikon

Škerlec Franc-Vičanski, napreden kmetovalec, r. 24. okt. 1869 v Savcib, župnija (Sv.) Tomaž pri Ormožu kmetu Martinu in Mariji, r. Majcen, u. 11. avg. 1931 v Vičancib (Vel. Nedelja). Obiskoval je osn. šolo pri Tomažu pri Ormožu, 3. razr. gimn. 1883–6 v Ptuj. Ob spoznanju, da je za nar. obstoj nujno potreben gospodar. napredek, si je pridobil znanje o kmetovanju pri očetu, na tečajih v gospodar. šolah (Mrb., Klosterneuburg). Ko se je 1892 por., je kupil zanemarjeno posestvo z razpadajočo hišo na Vičancib, ga obdelal, zasadil trsnico in drevesnico, dokupil zemljišče; v 10 letih postavil novo stanovanj. hišo, gospodar. poslopje, sbrambe za kmetij. stroje in orodje, mlekarno, vzorne hleve (zanje nagrada dež. vlade 1911). – Ustanovil je podružnico KD pri Vel. Nedelji, jo vodil, prirejal gospodar. sbode (Kog, Križevci, Trgovišče itd.) s pomočjo potovaln. učitelja J. Belleta (SBL I, 31); Š-a so vabili predavat tudi na Češ. (1912). Pisal je v razne liste, mdr. v: K (1919–21; gl. 1921, št. 8 o lastnih skušnjah pri gradnji stavb), SGp. Podpis: Vičanski Š. Bil je tedaj edini kmet, ki je s članki v K skušal izboljšati vinogradništvo, sadjarstvo, živinorejo; dajal kmetom moralno podporo (K 1919, 64–5, 169). Kroniko svojega gospodarstva je izročil nadučit. Fr. Cvetku, da bi posredoval natis; rkp. je danes neznano kje. – Prim.: K 1919, 19; 1931, 263–4; J 1929, št. 250; 1931, št. 187 (s sliko); SGp 1931, 34. Rbr.